

Czas na szkołę dobrych relacji

Rozwiązania
dla praktyków

Uwaga
na
szkołę

Rozwiązania
dla edukacji

Uwaga na szkołę

MATERIAŁ OPRACOWALI Kinga Białek, Agnieszka Ciesielska, Jarosław Pytlak, Mirosław Skrzypczyk

Dobre praktyki i wskazówki dla nauczycieli i nauczycielek, dyrektorów i dyrektorek wybrane na podstawie publikacji [Czas na szkołę dobrych relacji](#).

REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA Małgorzata Leszko

PROJEKT GRAFICZNY rzeczyobrazkowe

Publikacja jest dostępna na licencji CC BY-SA 4.0

Wydanie I, Warszawa 2021

*Edukacja to relacja –
rozwijanie umiejętności,
wiedzy i wartości
opiera się na relacjach
z innymi*

Odpowiedzialnością szkoły jest zapewniać uczniom bezpieczne środowisko, w którym mogą się rozwijać naukowo, emocjonalnie i poznawczo, jednocześnie rozwijając relacje z innymi!

Robert Blum

Dlaczego relacje w uczeniu (się) są tak ważne?

Edukacja to relacja. Relacje, ich rodzaj i jakość wpływają na to, w jaki sposób rozwijamy umiejętności, poszerzamy wiedzę o świecie i z niej korzystamy. Dobre relacje otwierają nowe możliwości i wyzwalają nowe zdolności, złe – tłumią je. Dlatego edukacja – rozwijanie umiejętności, postaw, wiedzy i wartości – opiera się na relacjach z innymi. Należy świadomie je kształtować od pierwszych dni obecności dzieci w szkole. Obecnie system szkolnictwa nie wspiera jednak tego aspektu funkcjonowania uczniów i uczennic oraz nauczycielek i nauczycieli.

Wartości istotne w budowaniu relacji to:

→ **uwaga** – obserwacja siebie i otoczenia, skupianie się na tym, co jest wokół, na bodźcach słuchowych, wzrokowych, a także własnych odczuciach;

→ **empatia** – zdolność dostrzegania i rozumienia perspektywy oraz stanów psychicznych innych osób, umiejętność wczucia się w sytuację innych.

Polska szkoła potrzebowała pandemii, by doświadczyć, jak bardzo więź i poczucie bliskości z innymi ludźmi wpływają zarówno na codzienne funkcjonowanie każdej placówki, jak i na możliwości uczenia się i rozwoju młodych ludzi. Wielu dorosłych wiąże przyszłość młodych z ich dobrymi wynikami w nauce. Jest to oczywiste uproszczenie – w rzeczywistości często czujemy, że osiągnięcia szkolne są umowne i nie przesądzają o przyszłych możliwościach uczniów i uczennic w dorosłym świecie. Na co dzień jednak oczekiwanie dobrych ocen bywa odruchem, a wyniki w nauce są głównym tematem poruszonym z młodzieżą w kontekście szkolnym. Presja ta nasila się, gdy dochodzi do egzaminów, ponieważ od uzyskanych wyników zależą możliwości dalszego kształcenia. Warto zadać sobie pytanie, czego doświadczają nasze dzieci w szkole, jaki jest bagaż ich edukacyjnych doświadczeń po dwunastu latach kształcenia. Relacje wydają się nieodzowną częścią odpowiedzi na te pytania.

Podstawowe pytanie nie brzmi: czego dzieci potrzebują, aby odnieść sukces? Wyniki badań są w tej kwestii jasne. Potrzebują środowiska, które wspiera ich społeczny, emocjonalny, fizyczny, moralny, obywatelski i poznawczy rozwój. Pojawia się inne pytanie: kto jest odpowiedzialny za to, by stworzyć takie środowisko? Wychowanie całego dziecka wymaga całej społeczności?

List dyrektora ASCD z 2006 roku

Doświadczenie edukacyjne uzyskane w szkole może ukształtować trwałą chęć rozwijania własnych możliwości przez całe życie, a może też do tego zniechęcić. Jest wiele nauczycielek i nauczycieli umiejętnie aktywizujących swoich podopiecznych

przez sposób organizacji zajęć i działań, zarówno na lekcjach, jak i w ramach szerszej społeczności szkolnej. Jest także niemało dyrektorek i dyrektorów, którzy sprzyjają takim inicjatywom, sami je animując. To jednak kropla w morzu w skali całego systemu edukacji, który grzęźnie w nadmiernej sprawozdawczości, asekuracyjnym dokumentowaniu każdego kroku, tonowaniu inicjatywy w obawie przed niezrozumieniem działań wychodzących poza rutynę.

Postawmy na relacje. Zmieńmy podejście do sposobów uczenia się i komunikowania. To naprawdę jest możliwe w polskiej szkole.

Jak kształtować dobre relacje od pierwszych dni w szkole?

Kształtowanie dobrych relacji w klasie może odbywać się na każdym poziomie edukacyjnym. Służą temu działania o charakterze integracyjnym, zajęcia poświęcone zasadom klasowym (tworzeniu kontraktu), ale przede wszystkim stałe podkreślanie, jaką wagę ma zaufanie w nawiązywaniu dobrych i inspirujących relacji w grupie. Pierwszym krokiem jest zaproszenie uczniów i uczennic do autoprezentacji – przedstawienia się, które podkreśla indywidualne cechy i wartości każdej osoby w klasie. Należy także zwracać młodzieży uwagę na rolę wzajemnego inspirowania się we współpracy oraz dbać o częste interakcje w klasie przez pracę w parach lub

Miejsce tworzenia relacji – można je kształtować w szkole, w klasie, na lekcji, przez pracę w grupach...

grupach. Na dalszych etapach edukacyjnych działania zespołowe służą także lepszej i głębszej pracy merytorycznej – tak dzieje się na przykład podczas pracy w zespołach interdyscyplinarnych lub pracowniach tematycznych. Młodszy i starsi uczniowie i uczennice wspólnie poszukują odpowiedzi na różne pytania, rozwiązują zadania przedmiotowe, nie mając świadomości, że uczą się matematyki, języka polskiego, fizyki, chemii, plastyki czy religii.

Praca w zespołach mieszanych wiekowo stwarza warunki sprzyjające kształtowaniu w dzieciach wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka, wyrabia nawyk niesienia pomocy. Nie każdy uczeń robi to samo, dzieci podejmują więc działania i role według swoich możliwości i umiejętności. To, że z racji różnicy wieku reprezentują różny poziom możliwości, nie daje okazji do porównań i rywalizacji, z którą częściej spotykamy się w grupach równowiekowych.

Ewa Radanowicz, W szkole wcale nie chodzi o szkołę³

Jakie działania pomagają tworzyć dobrą atmosferę w klasie? Wskazówki dla nauczycieli i nauczycielek

→ **Poświęć czas (nawet cały miesiąc) na poznanie klasy**, z którą dopiero rozpoczynasz współpracę.

→ **Znajdź sposób, by każda osoba w klasie mogła się zaprezentować**: pokazać swoje mocne strony, pasje, marzenia (np. każdy przygotowuje plakat „kim jestem?“).

- **Ustalcie klasowy kodeks**, pracując najpierw w małych grupach, a potem wspólnie.
- **Rozmawiaj w kręgu** o potrzebach, problemach, emocjach – uczennice i uczniowie widzą wtedy swoje twarze.
- **Zaplanuj czas na pracę w parach** – zwykle uczennice i uczniowie mówią, że kogoś nie lubią, kiedy słabo się znają.
- **Doceniaj zachowania oraz działania uczniów i uczennic na rzecz innych** – wprowadź czas na „brawa dla...”.
- **Zorganizuj w swojej szkole pracę w grupach mieszanych wiekowo**, w których uczennice i uczniowie podejmują działania według swoich możliwości i umiejętności.
- **Postaw na pracę metodą projektu** – przekaz uczniom i uczennicom odpowiedzialność za wybór tematu i sposób jego realizacji, opieraj się na ich mocnych stronach.
- **Korzystaj z metody pracy grupowej** – towarzysz uczniom i uczennicom jako nauczyciel-przewodnik; dowiedz się, czym jest metoda myślącej klasy. Nauczanie w grupach wspiera uczenie się, ponieważ zmniejsza niepewność i lęki poszczególnych osób, ale też całej klasy, zachęca do zachowań koleżeńskich, a także zwiększa tolerancję uczniów i uczennic na błędy własne i te popełniane przez innych. Nauczycielki i nauczyciele wykorzystujący tę metodę zauważają, że w grupie młodzi ludzie chętniej rozwiązują problemy i stosują bardziej złożone strategie poznawcze. Praca w grupach tworzy okazje do analizowania zdobytych informacji, ćwiczenia umiejętności w praktyce, przyswajania nowych treści. Może być traktowana zarówno jako podstawowy, jak i uzupełniający sposób nauczania.

*Praca z błędem
– szkoła jest miejscem
na popełnianie błędów*

→ **Zwróć szczególną uwagę na pracę z błędem** – to kluczowa umiejętność w procesie uczenia się. **Prace uczniów sprawdzaj zielonym długopisem**, zaznaczaj dobre odpowiedzi i rozwiązania. Komfort pracy i dobrostan emocjonalny uczennic i uczniów są warunkami efektywnego uczenia się. Swobodne rozmowy w klasie, komunikacja bez oceniania, zaciekawienie, otwartość na rozmówcę oraz szacunek przejawiający się w gestach i słowach powinny być doświadczeniem dzieci od samego początku szkolnej nauki. Ten szacunek przejawia się między innymi w podejściu do popełnianych przez dzieci błędów. Wskazywanie uczniom pomyłek bardzo utrudnia budowanie relacji opartej na zaufaniu i poczuciu bezpieczeństwa. Dobre efekty może dać omawianie błędnie wykonanych zadań i traktowanie błędu jako jednego z najcenniejszych zasobów edukacyjnych.

Mówimy naszym uczniom – popełniaj błędy, bo jesteś dzieckiem, masz do tego prawo. Naszą rolą jest wspierać cię, pomagać, być dla ciebie wyrozumiałym. Szkoła jest miejscem na popełnianie błędów, na które być może w późniejszych etapach życia (w dalszej edukacji i ścieżce zawodowej) nie będzie już takiego przyzwolenia.

Sławomir Kasprzak, dyrektor Technikum Mechatronicznego nr 1 w Warszawie, szkoły partnerskiej Fundacji EFC

*Dobry wychowawca
- słucha i rozmawia,
buduje poczucie
bezpieczeństwa
i zaufanie*

Jakie działania mogą wspomagać wychowawstwo?

Ważną częścią procesu wzmacniania relacji w szkole i tworzenia atmosfery sprzyjającej nauce jest praca wychowawcza. Wychowawcy i wychowawczynie to pierwsi przewodnicy po szkole dla nowych uczniów i uczennic – to osoby, których zadaniem jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa i tworzenie warunków do zbudowania zaufania w klasie. Młodzi opisują dobrego wychowawcę lub wychowawczynię jako osobę, która chce słuchać i rozmawiać o ich problemach, powstrzymując się zarazem od pochopnych sądów, niechcianych rad lub moralizowania. Praca wychowawcza to nie stróżowanie nad ocenami i zachowaniem uczennic oraz uczniów – to gotowość wspierania ich w rozwiązywaniu wyzwań związanych z ich byciem w szkole.

→ **Zaangażuj uczniów i uczennice starszych klas do wychowawstwa i opieki nad najmłodszymi w szkole** – niech starsza młodzież pokaże młodszym szkołę ze swojej perspektywy.

→ **Zainicjuj w szkole model podwójnego wychowawstwa.** Wprowadź możliwość wyboru dodatkowego wychowawcy dla każdego ucznia i każdej uczennicy.

→ **Pomyśl o wprowadzeniu w swojej szkole programu tutoringu** rozwojowego – rozmowa z mądrym dorosłym (tutorem) buduje więź ze szkołą.

*Poczucie wspólnoty
i więzi – tworzenie
przestrzeni, w której
człowiek uczy się
szybciej i chętniej*

Dobry wychowawca powinien nie tylko interesować się szkolnymi sprawami swoich wychowanków, ale także być gotowy wysłuchać o ich problemach rodzinnych czy trudnych kontaktach z rówieśnikami. Wydaje się, że młodzież bardzo często w ogóle nie oczekuje, że wychowawca będzie potrafił rozwiązać te problemy. W wielu wypadkach młodzieży wystarczy ktoś, kto będzie chciał wysłuchać ich i porozmawiać⁴.

Raport IBE, Szkoła oczami uczniów

Jak tworzyć szkolną wspólnotę?

Uczenie się w regularnie doświadczanych relacjach, poprzez działanie, owocuje zaufaniem młodego człowieka do własnych możliwości. Nie mniej ważne jest przy tym poczucie wspólnoty w ramach całej szkoły. Szkoła z dobrą atmosferą, w której uczenie się jest doświadczaniem bezpiecznej więzi z innymi, tworzy przestrzeń szczególnie sprzyjającą skutecznej nauce, w tym przygotowaniu do egzaminów. Niestety, nie zawsze dostrzegają to rodzice, a nawet niektórzy nauczyciele i nauczycielki. Tymczasem wspólne wyjazdy, projekty, nietypowe zadania mają ogromną wartość edukacyjną – to właśnie w tego typu działaniach tworzy się szkolna wspólnota i więzi, tak ważne w procesie uczenia się.

→ **Uwzględnij w harmonogramie roku szkolnego spotkania, podczas których cała społeczność będzie wspólnie celebrować święto** – narodowe, kościelne, ważne dla waszej szkoły. Przygotujcie obchody tego dnia z dużą starannością, pracujcie razem, podzielcie się zadaniami.

→ **Zainicjuj całodzienne przedsięwzięcie dla całej społeczności w swojej szkole**, np. piknik z okazji dnia patrona lub patronki.

→ **Zorganizuj nietypowy tydzień filmowy** w szkole (dla całej szkoły lub chociaż dla klas jednego rocznika). W ramach tygodnia filmowego każda klasa ogląda codziennie jeden film, a następnie uczniowie i uczennice w mniejszych grupach rozmawiają na określone tematy; mogą też rozmawiać z nauczycielami różnych przedmiotów – inaczej na dzieło filmowe patrzy matematyk, inaczej biolog lub polonista.

→ **Zadbaj o to, by w szkole co roku odbywał się wyjazd wzmacniający relacje** – może to być wyprawa młodszych uczniów do lasu lub wyjazd klas z danego rocznika do ciekawego miejsca. Pomyślcie nad tym, co jest ważne dla waszej społeczności. Społeczność szkolna potrzebuje takich sytuacji – doświadczanie świata odbywa się wtedy w bezpośredniej relacji między uczestnikami i uczestniczkami, a to przecież z grupy czyni wspólnotę.

→ **Inicjuj w szkole demokratyczne działania** – organizuj spotkania szkolnej społeczności, podczas których wspólnie podejmiecie decyzje dotyczące funkcjonowania szkoły.

Warto pozostawiać uczniom wolną rękę, żeby poczuli sprawczość, odpowiedzialność i samodzielność. Bardziej angażują się w działania, które sami wymyślą, niż w te, które są im narzucone z góry.

Szkoła w Mirkowie

Edukacja zdalna – o budowaniu relacji uczeń-nauczyciel

Praca w rzeczywistości edukacji zdalnej

COVID-19 wzmocnił przekonanie, że uczenie się jest doświadczeniem relacyjnym i społecznym, a ocenianie ma wskazywać uczniowi drogę i poprawiać sposób nauczania, a nie tylko działać jak szlaban czy przepustka do dalszej nauki

---

OECD

Relacja między uczniem i nauczycielem jest podstawą edukacji bez względu na to, czy ta prowadzona jest w formie tradycyjnej, czy zdalnej. Budowanie i podtrzymywanie tej relacji jest pozornie proste – wymaga, by nauczycielki i nauczyciele angażowali się nie tylko w zajęcia dydaktyczne, ale też w komunikację w sprawach związanych z samopoczuciem młodzieży, jej problemami i funkcjonowaniem w obszarach innych niż nauka szkolna.

Najczęściej podawanym przez nauczycieli i nauczycielki przykładem działań wspierających więzi w okresie pandemii są rozmowy z uczniami na temat ich samopoczucia na początku lub pod koniec zajęć zdalnych. Niektórzy prowadzący prosili klasę, by każda osoba oceniła swój nastrój, korzystając ze skali rysunkowej lub liczbowej, a rozmowę na forum wzbogacali czasami o indywidualne wiadomości, np. pisząc bezpośrednio do ucznia, który miał szczególnie zły nastrój, próbując poznać przyczyny tej sytuacji i zaoferować wsparcie. Warto zwrócić uwagę, że wszystkie mało skomplikowane i niepochlaniające wiele czasu rozwiązania mogą być stosowane także na zajęciach prowadzonych stacjonarnie.

Zdalna edukacja uświadomiła wszystkim, ale przede wszystkim rodzicom, że już najwyższy czas, by polska szkoła przestała funkcjonować w realiach epoki przemysłowej. Przekazywanie wiedzy w sposób jednokierunkowy, z dominującą rolą nauczyciela lub nauczycielki, powinno zostać zastąpione modelem relacyjnym, w którym poznawanie rzeczywistości dzieje się w bezpośredniej relacji z dwiema lub wieloma osobami.

Relacje dają poczucie bezpieczeństwa. Kiedy uczeń lub uczennica nie boi się pytać i popełniać błędów, przyswaja wiedzę efektywniej. Więzy klasowe oraz zaufanie do nauczyciela wpływają na skuteczność nauki. Zasada „jeśli chcesz nauczyć Jasia matematyki, musisz znać matematykę i Jasia” znakomicie to obrazuje. Relacje mają wpływ na motywację, nadają sens informacji zwrotnej, a to w procesie uczenia się jest kluczowe.

Edukacja to relacja!

Przypisy

- ¹ R. Blum, School of connectedness. Improving students' lives, [online], Baltimore 2005, [dostęp: 14.06.2021]. Dostępny w internecie: https://www.dshs.state.tx.us/schoolhealth/tshac/School_Connectedness_Improving_Students_Lives_2007.pdf
- ² Message from the Director: supporting the whole child [list dyrektora ASCD], [w:] „ASCD Education Update” 2006, nr 12. Cyt. za: R. Blum, School of connectedness..., s. 14. Tłumaczenie własne autorki.
- ³ E. Radanowicz, W szkole wcale nie chodzi o szkołę, Głogów 2020.
- ⁴ A. Nowakowska, J. Przewłocka, Szkoła oczami uczniów: relacje z nauczycielami i kolegami oraz przemoc szkolna. Raport z badania jakościowego, [online], Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015, [dostęp: 13.07.2021]. Dostępny w internecie: <https://produkty.ibe.edu.pl/docs/inne/ibe-analizy-07-2015-raport-szkola-oczami-uczniow.pdf>.

Uwaga na szkołę

Czas na szkołę
dobrych relacji

Uwaga na szkołę | Rozwiązania dla edukacji to projekt Edukacyjnej Fundacji im. Romana Czerneckiego, który połączył ekspertów, praktyków i naukowców, zajmujących się na co dzień edukacją.